

ЕКСПРЕСІЯ ЯК ЧИННИК СТИЛЬОВОЇ ПЕРЕОРГАНІЗАЦІЇ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті проаналізовано роль експресії у стильовій переорієнтації релігійної лексики поза релігійною сферою. Виявлено, що характер експресії впливає на появу стилістичних відтінків (поетичного, піднесено-урочистого, розмовного, оцінного та ін.) у значеннях, які з'являються на різних етапах розвитку релігійних лексем. Стилiстичні фігури повтор і плеоназм слугують у вираженню притаманної українцям риси експресивності, поєднаної з критичною оцінкою дійсності. Саме такі давньокіївські та староукраїнські плеонастичні словосполучення, як *красна вѣра*, *правая вѣра*, *истинная вѣра*, *чистая вѣра*, могли сприяти поступовому закріпленню в лексемі *вѣра* (первісно «істина, правда») значення «релігія».

Ключові слова: семантика, релігійна лексика, експресивний компонент значення, стилістичний відтінок значення, плеоназм.

Kovtun A. A. Expressiveness as a Factor in the Stylistic Reorganization of Religious Vocabulary. *Due to a long stay on the periphery of the public consciousness, religious vocabulary has acquired a high permeability beyond the limits of its conventional style, although in the Ukrainian language it has always been an open system, refined through its active use. This stratum of vocabulary is quite rightly attributed to those that reflect the most active manifestations of the life of Ukrainians. Despite the lively interest of domestic linguists in the functioning of religious vocabulary outside the narrow professional segment of communication, the question of the actualization of religious vocabulary in the context of its stylistic reorganization in colloquial, artistic, publicistic and mass-media Ukrainian speech remains relevant. The purpose of this study is to clarify the effect of expressiveness as a factor in the reorientation of the stylistic features of religious lexemes against the background of the preservation of religious values outside of religious discourse.*

*In the course of the study, it was established that, outside the religious sphere, expressiveness vividly accompanies the use of lexemes in religious meanings, while stimulating the stylistic modification of these units. The nature of expressiveness affects the emergence of new stylistic nuances (neutral → poetic, sublimely solemn, conversational, evaluative, etc.) that appear at a certain stage of development of the religious lexemes semantics due to the strengthening of separate semes of meaning with the actualization of its entire core. For example, the lexeme *nin*, once “bookish”, froze as a variant of meaning adapted to the colloquial speech elements due to the strengthening of such negative semes as avarice, gluttony, extortion, manipulation. Repetition and pleonasm are stylistic figures that further reinforce such a characteristic feature of Ukrainians as expressiveness coupled with an explicit proclivity to judge people and phenomena. Such Old Kyivan and Old Ukrainian pleonastic phrases as *красна вѣра*, *правая вѣра*, *истинная вѣра*, *чистая вѣра* could contribute to fixing the meaning religion in the lexeme *вѣра* (originally truth).*

Key words: semantics, religious vocabulary, expressive component of meaning, stylistic connotation, pleonasm.

Вступ

Терміни, хоч як дбають про підтримання властивих їм термінологічних рис, «зазнають загальної долі слів – у своєму історичному житті і вони не уникають впливу тих чи інших обставин, які розхитують початкову домовленість щодо значень, які вкладаються в терміни...» (Булаховський, 1955: 20). За межами фахової сфери відбувається «вживлення» вузькогалузєвої лексики

в загальну мову: а) узуалізація термінного значення, або функціональне термінування, — поступове входження слова із термінним значенням до складу загальної мови; б) детермінування — перетворення терміна на загальнозживане слово за потреби заповнити лауну в певному семантичному полі. Термінні лексеми втрачають у живописній стихії частину своєї вихідної семантики, причому залишок «семантичної пам'яті» може бути різним.

Мотивована похідна лексика постійно перебуває під пильною увагою українських мовознавців (Білецький, 2012; Івашенко, 2014; Кабиш, 2007; Карпіловська, 2010; Ковалик, 2008; Кочан, 2007; Мазурик, 2002; Мацько, 2000; Мельничук, 1981; Муромцева, 1985; Русанівський, 1983; Стишов, 2005; Струганець, 2002; Таран, 2011; Тараненко, 2015 та ін.). І це цілком зрозуміло, адже «саме мотивовані слова, або слова з подвійною референцією, становлять найпотужніший динамічний шар у лексиконі будь-якої мови» (Клименко, 2008: 35). Високий рівень проникності за межі свого звичного стилю нині, після тривалого перебування на периферії суспільної свідомості, має релігійна лексика, хоча в українській мові вона завжди була відкритою системою, добре відшліфованою завдяки активному використанню. Цей лексичний шар цілком справедливо відносять до тих, «що безпосередньо відображають найактивніші вияви сучасного життя. Такими елементами є ті слова, які доволі умовно можна назвати «термінними» (Исаченко, 1958: 336), а не побутова лексика з її виразним «субстратом» чи «адстратом» (Карпіловська, 2010: 94).

Незважаючи на пошавлену зацікавленість функціонуванням релігійної лексики поза вузькопрофесійним сегментом комунікації (Брайло, 2005; Колесник, 2018; Навальна, 2019; Піддубна, 2018; Скаб, 2015 та ін.), актуальним і досі є питання актуалізації релігійної лексики в умовах її стильової переорганізації — в розмовно-побутовому, художньому, публіцистичному, мас-медійному українському мовленні. Мета цього дослідження — з'ясування ролі експресії в стильовій переорієнтації релігійних лексем, що зберігають свої релігійні значення поза релігійним дискурсом. До аналізу не ввійшли випадки десемантизації релігійної лексики в процесі її безперервного повсякденного використання у вигуках.

Методи дослідження

Для відновлення попереднього розвитку релігійної лексики, визначення давності виникнення того чи того значення залучено елементи методики зовнішньої реконструкції порівняльно-історичного методу, що поєднані з прийомами описового методу. Компонентний аналіз доступний розуміння видозміни семантики релігійних одиниць, функціональний — сприяв інтерпретації їхніх семантико-стилістичних параметрів.

Результати дослідження

Спеціальні лексеми в невласивій для них сфері втрачають жорстку системність і починають функціонувати як звичайні одиниці. Стилістичне збіднення релігійної семантики пов'язане передусім із прагненням мовців передати високий ступінь вияву почуттів й емоцій, чого досягають за допомогою

підсилення окремих сем на тлі актуалізації всього ядра значення, змінивши конфігурацію загального інформаційного спектру через пристосування до нової емоційно-психологічної сфери впливу на адресата й орієнтування на відповідну мовленнєву ситуацію поза релігійною сферою. *І тільки Бог* – одвічне *приблизити* душ людських – це та соломинка, за яку я хочу вхопитись, зависаючи над прірвою (І. Багрянний) – у цьому філософському міркуванні про сенс життя («Бог – соломинка») лексема *Бог* «здатна проспективно повідомляти про емоційно насичений текст із рисами піднесеності, урочистості» (Брайко, 2005: 10). Тут підсилено низку сем ('милосердець', 'рятвник', 'надійність', 'радість') на тлі актуалізованого ядра прямого значення релігійної номінації *Бог* ('особа', 'надприродність', 'першопочаток', 'всемогутність' та ін.), завдяки чому відтворено стан духовного піднесення героя, трансцендентне заглиблення в проблему першосутності, святкову атмосферу світосприйняття, поетичність мислення.

Інший стилістичний відтінок, зокрема розмовності, з'явився, наприклад, у релігійній лексемі *пін*: за цим словом мовці закріпили суспільну зневагу до поведінки та вчинків священика, яку не могла не супроводжувати експресія – інтенсифікація виразності, «збільшення вражаючої сили сказаного (...), надання йому особливої психологічно мотивованої піднесеності» (Чабаненко, 2002: 7). Розлад законів церковного життя, зарозумілість і хабарництво святих отців відобразилися на зміні давнього пошанувального звертання «ти» до духівників, як до Бога, офіційним, «лакувальним» «ви» (Колесов, 1988: 219). Якщо до особи духовного сану в XVII ст. ще зверталися на «ти» (*Радуйся, отче наш і наставниче, Феодосію!* («Повість минулих літ»); *Если же ваша милость опарить каплана, потреба ще и на прачку, а ты, бждный попе русский, мусиш и з законною нендзю клепати, неборачку* (Г. Смотрицький); *Пастрю душевний, попе избранний, Людей просвіщати од бога данний*. (І. Пастелій), то в мовленні літературних героїв XVIII ст. подекуди вже з'явилося соціально-регулятивне «ви» (*Набрав бідний Кирик гроші до кармана, пішов назад до пана, а од пана до попа: «Добродію, добродію, чи не могли б меї дитини сховати? Що ви схочете за похорони взяти?» попинкою* (Сатир.-гумор. вірш), із чого можемо припустити початок усвідомлення дистанції між священиками і прихожанами.

У романі «Чорна рада» П. Куліша, визнаного критиками як перший великий український історичний роман, ґрунтований на ретельному вивченні історії подій та мови XVII ст., лексеми *пін*, *панотець*, *отець* звичайно є рівноцінними синонімами у стилістичному плані. Так, Кирило Тур урочисто, з почестями знайомить присутніх зі своїм гостем, представляючи його *попом*: – *Ось мій гість!... Се, коли хочете знати, син наволоцького попа, той самий, що, як стукнувся із мною за Києвом, що аж поле всміхнулось*. Черевань, частуючи колишнього священика Шрама, шанобливо говорить про попа, ампліфікуючи при цьому синоніміїні конструкції: – *Моя премудрость, бгатику* (братіку. – А. К.), – *сказав Черевань, – знає тільки налити та випити; а вам собі мізкувати, як хотя. На те ви попи, на те ви мужі совіта, на те*

ви народні голови. На захист православних священників церковний староста сердито звертається до ксьондза: *От ви й дожартувались із своєю унією! Отсе вам у наших **попів** хавтуру одбавати!* Кирило Тур, дізнавшись про чорні наміри Тетери нашкодити його побратимові Шраму (священникові), мчить йому на допомогу зі словами: «*Постривай, **попе**, ще, може, вернемо сокола з клітки*». До дружини священника, своєї сестри, у «Марусі Богуславці» брат звертається: ***Понаде**, з радощів тобі признаюсь, Шо я — твій брат Івась.*

Однак вокативи *попе, понаде* у творах П. Куліша, за нашими спостереженнями, були вже обмеженими, незважаючи на активне функціонування цієї лексеми в інших відмінкових формах. Здебільшого літературні персонажі користуються апелятивними формами *панотче* та *отче*, обминаючи *попе*. Більшість мікроконтекстів із лексемами *панотець* і *отець* — це апелятиви, хоча кількісну перевагу з-поміж назв священника має саме лексема *пін*, що підводить до думки про зародження стилістичної диференціації в запозиченій лексемі *пін* на відміну від власне українських відповідників *панотець*, *отець*, *батюшка*. Порівняння показників мінімальної кількості вибірок указаних номінацій у прозових творах радянської доби дає змогу пересвідчитися в закріпленні саме цієї тенденції, оскільки в одному з опрацьованих творів лексему *пін*, залучено щонайменше 27 разів, *отець* — 17 (але цей показник стосується й інших значень!), *батюшка* — 5, *панотець* — 3; а коефіцієнт частоти апелятивів інший: *попе* — 0,0007, *батюшко* — 0,0028, *отче* — 0,0092) (Частотний, 1981). Якщо у творах кінця XIX — початку XX ст., за нашим фактичним матеріалом, використання слова *пін* у розмові з духівником або в його присутності вважали некоректним (лише подумки: «*Оберни-ко-си, **попе**, глини ми в очи, та й скажи, що брешу...*» (М. Черемшина), то в радянський час образа священника стала явищем закономірним. Мовним індикатором зміни ставлення до особи духовного сану став перехід з «ви» до «ти», оскільки «тикання» особі, якій раніше «викали», звичайно означає погіршення ставлення до неї (Скаб, 2003: 26): ***Попе!** Вимітайся з храму Божого!* (В. Міняйло), а також використання фамільярних форм *батьа, папаша*, утворених, очевидно, від російського *батюшка*: — *З тебе був би хороший конокрад, **батьа**, або бандит, а не пін...* (О. Копиленко); *Обручати не будеш, **батьа?*** (П. Панч); — ***Папаша**, ви б молебень відслужили, щоб хоч на два дні бог дірку заткнув: дві десятини сіна гниє в покосах* (П. Панч).

Яскравим свідченням закріплення негативних характеристик особи священника за словом *пін* є епізод розмови Єви, дочки отця Захарія, та її нареченого Юліана в романі «Апостол черні» О. Кобилянської: — *Я уявляла собі тебе не інакше як ученим, професором, урядовцем, військовим, усім іншим, але ніколи **попом!** Ні, ніколи **попом!** — **Попом!**— повторив Юліан придушеним голосом. — *Єво, схаменися, що говориш? Чим є твій батько? Не священником?* На стилістичне забарвлення лексеми *пін* указує й уривок із роману І. Вільде «Сестри Річинські»: *До вечора вже все село знало, що куми не принесли до хреста курок і калачів. Проте **пін** (вже не **отець**) мусив охрестити дитину, бо немає такого права, щоб за хрест доплачувати натурою.**

Пройшовши шлях від книжності до народності, лексема піп «застигла» як варіант значення, адаптований до народно-розмовної стихії (Словник, 1970-1980; Словник, 2012).

Стилістичні фігури різних видів повтору – це ефективні засоби формування експресивності, «що підтримує загострену увагу, активізує мислення людини, викликає напругу почуттів у слухача або читача» (Чабаненко, 2002: 7). Поширеними є використання буквальних повторів релігійних лексем та плеоназму, які демонструють особливу емоційність українського народу (в І. Вишенського: **Где который з вас священство по закону ұзаконеному постгга?; нечистых нечистейшее** житие; **крестом Христовым**, до церкви пришедши, **хреститися не соромъйто**; у фразеології: *Хрестом-Богом благати (молити)* – «Настійно просити когось, домагаючись чого-небудь» (Фразеологічний, 1999: 34).

Розглянемо детальніше явище плеоназму на прикладі лексеми **вѣра**, що первісно означала «істина, правда» (Етимологічний, 1982:402). Українцям це значення близьке й досі, адже збереглося в сучасній фразеології, що акумулює «багато фактів духовної культури, про які ми ніколи б не здогадалися, якщо б те або те слово чи вислів не слугувало зарубинкою в нашій національній пам'яті» (Мокиєнко, 2007: 97-198): фразеологізм *вірою і правдою служити (догоджати і т. ін.)* «з усією відданістю служити і т. ін. комусь» (Словник, 1970-1980: 679) подібний до інших українських фольклорних елементів: *щастя-доля, цілющий-живущий, туга-печаль*.

У пам'ятках Київської Русі лексема **вѣра** функціонувала в значеннях: «правда, істина», «упевненість», «присяга, клятва», «довір'я» «усвідомлення Божого закону, релігія» (Срезневский, 1893: 490). Розвиток цих значень М. Шанський відтворює так: «'правда, істина' → 'клятва, обіцянка' (тобто 'запевнення кого-небудь в істинності'; давньоісландське *Vár* – богиня обітниць; рос. *уверять*, польське *wiarac* 'клястися') → 'віра, упевненість' і як конкретизація останнього значення – релігійне значення (віра в Бога)» (Етимологический, 1963: 53-54). Із християнізацією в давньокиївських пам'ятках лексему **вѣра** мовці супроводжували означенням *красна*, утворюючи плеоназм *красна вѣра* (*краснага єсть вѣра хвѣ* (Німчук, 2015: 251), маючи на увазі християнську істину. Аналогічне явище спостерігаємо у XVIII ст., коли плеоназмом *правая вѣра, истинная вѣра, чистая вѣра* акцентували вже на православної правді: *От сего ұбо, впадающе в темность проклятих ересей, лишаємся истинного света, погрешающе единой правой вѣры* (В. Суразький); *...мнящих истинную вѣру обрѣсти* (Г. Смотрицький); *Тые сами, из вѣры вывѣгши, во яму безвѣрия впади и от себе совѣ смерть зъднали, а наша вѣра чистая цѣла и здорова стоит* (І. Вишенський). Звідси і лексема *правовѣрия*: *треклятин от церкве и закона церковного будучи, а пред ся стадо, в оборѣ правовѣрия цѣло и здорово стоячее, хулите!* (І. Вишенський). У вказаних творах Г. Смотрицького, В. Суразького, І. Вишенського та ін. натрапляємо на лексему **вѣра** і без цих конкретизаторів, яка означає православні цінності, а неузгаальнене, звичне

для сучасного мовця, значення «релігія», адже у полемічних текстах ішлося про боротьбу православ'я з католицизмом та протестантизмом, а не захист від атеїзму: **По прийняттю же духа святого уже все вѣдают <...> спасеннем людским (з невѣрства до вѣры приводячи) шафуют** (В. Суразький); **Чи не ліпше было вѣрою живым быти, нижли невѣрием здохнути** (І. Вишеньський). Лексеми **невѣрный, невѣрие, невѣрство, як і безвѣрие (О земле запустѣлая и зарослая тернием безвѣрия и безбожия!** (І. Вишеньський) містили сему 'поза православною істиною', а не 'атеїстичний'. Плеонастичні словосполучення **истинная вѣра / правая вѣра**, як і лексема **правовѣрие**, вважаємо вишуканою формою звернення талановитих риторів до первісної семантики лексеми **вѣра**. Сьогодні під впливом багатоконфесійності не лише в українській, а й в інших мовах слово **віра** має розширене значення «релігія»: діеприкетник від *wierzyć*, а саме *wierzący*, у польській мові став синонімом до *католик* – рідше *християнин* загалом (Nagórko, 2000: 47).

Висновки

Поза релігійною сферою експресія супроводжує використання лексем у релігійних значеннях, стимулюючи стильову переорганізацію цих одиниць. Характер експресії впливає на появу нових стилістичних відтінків («нейтральне → поетичне, піднесено-урочисте, розмовне, оцінне та ін.») у значеннях, які з'являються на різних етапах розвитку релігійних лексем завдяки підсиленню окремих сем на тлі актуалізації всього ядра значення. Повтор і плеоназм є тими стилістичними фігурами, що слугують увиразненню притаманної українцям риси експресивності, поєднаної із критичною оцінкою людей і явищ. Саме такі давньокиївські та староукраїнські плеонастичні словосполучення, як **красная вѣра, правая вѣра, истинная вѣра, чистая вѣра** могли сприяти закріпленню в лексемі **вѣра** (первісно «істина, правда») значення «релігія».

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький В. О. Вибрані твори / упоряд. Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, А. О. Савенко. Київ: Вид. дім Д. Бурого, 2012. С. 475-476.
2. Браїлко Ю. І. Конфесійна лексика у творчості українських поетів 60-80-х років ХХ століття (семантико-стилістичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 20 с.
3. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства. Київ: Рад. шк., 1955. 248 с.
4. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ: Наук. думка, 1982. Т. 1: А–Г. 631 с.
5. Исаченко А. В. К вопросу о структурной типологии словарного состава славянских литературных языков. *Slavia*. Praha: ČSAV, 1958. Roč. XXVII. Seš. 3. S. 334-352.
6. Іващенко В. Л. Основні напрями досліджень у термінознавстві кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2014. № 791. С. 22-26.
7. Кабиш О. О. Зміни в семантичній структурі та функціонуванні маркованої лексики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 22 с.
8. Карпіловська Є. А. Нова

Україна у словотвірній номінації: зміни у мовному «кресленні» світу. *Відображення історії та культури народу в словотворенні*: доповіді II Міжнар. наук. конф. Комісії зі слов'ян. словотвор. при Міжнар. комітеті славистів (25-28 травня 2010 р.). Київ: Вид. дім Д. Бурого, 2010. С. 91-109. 9. **Клименко Н. Ф.**, Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ: Вид. дім Дмитра Бурого, 2008. 336 с. 10. **Ковалик І. І.** Питання українського і слов'янського мовознавства: вибрані праці: ч. II / упоряд. З. Терлак. Львів – Івано-Франківськ, 2008. 496 с. 11. **Колесник Н. С** Християнська онімія як складник фольклоронімного простору: склад, структура, основні характеристики. *Онімний простір українського пісенного фольклору: семантичний, структурний та функціональний аспекти*: дис. ... доктор. філол. наук: 10.02.01. Чернівці, 2018. С. 169-310. 12. **Колесов В. В.** Культура речі – культура поведіння. Ленинград: Лениздат, 1988. 271 с. 13. **Кочан І.** Терміни та професійна лексика кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць. 2007. Вип. 7. С. 69-73. 14. **Мазурик Д. В.** Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2002. 20 с. 15. **Мацько Л.** Українська мова в кінці ХХ ст. (зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4. С. 5-20. 16. **Мельничук О. С.** Розвиток мови як реальної системи. *Мовознавство*. 1981. № 2. С. 22-34. 17. **Мокиєнко В. М.** Образы русской речи: историко-этимологические очерки фразеологии. Москва: Флинта, 2007. 464 с. 18. **Муромцева О. Г.** Розвиток лексики української літературної мови в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Харків: Вид-во при ХДУ «Вища школа», 1985. 152 с. 19. **Навальна М.** Конфесійна лексика в мові сучасної української художньої літератури. *Хрестоматія теолінгвістики: т. 2*: сб. ст. /под ред. А. К. Гадомского и др. Ульяновск: ООО «Мастер Студия», 2019. С. 266-275. 20. **Німчук В.** Хрестоматія з історії української мови Х–ХІІІ ст. Житомир: Полісся, 2015. 352 с. 21. **Піддубна Н. В.** Біблієзми й релігійна лексика та фразеологія: спроба розмежування понять. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2018. Вип. 47. С. 50-56. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1203849>. 22. **Русанівський В. М.** Семантичні процеси розвитку української лексики. *Історія української мови. Лексика і фразеологія* /відп. ред. В. М. Русанівський. Київ: Наук. думка, 1983. С. 660-715. 23. **Скаб М. С.** Прагматика апеляції в українській мові: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2003. 80 с. 24. **Скаб М.** Традиційне і нове у використанні української біблійної фразеології. *Dialog z tradycją. T. III : Język – komunikacja – kultura / podred. nauk. R. Dźwiogół i I. Steczko*. Kraków: Collegium Columbinum, 2015. S. 97-109. 25. **Словник української мови** / відп. ред. В. В. Жайворонок. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2012. 1316 с. 26. **Словник української мови**: в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ: Наук. думка, 1970-1980. 27. **Срезневский И. И.** Матеріали для словаря древне-русского языка по письменным памятникам. Санкт-Петербург: Тип. Императ. Акад. Наукъ, 1893-1912. 28. **СТИШОВ О. А.** Українська лексика кінця ХХ століття. Київ: Пугач, 2005. 388 с. 29. **Струганець Л. В.** Процеси актуалізації та пасивізації лексико-семантичних засобів в українській літературній мові кінця ХХ століття. *Слово. Стиль. Норма*: зб. наук. пр. / відп. ред. Н. М. Сологуб. Київ, 2002. С. 53-57. 30. **Таран А.** Конкурування номінацій у сучасній українській літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2011. 232 с. 31. **Тараненко О. О.** Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – ХХІ ст.): монографія. Київ: Вид. дім Дмитра Бурого, 2015. 248 с. 32. **Фразеологічний словник української мови**: у 2 кн./ В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін. Київ: Наук. думка, 1999. 980 с. 33. **Чабаненко В. А.** Стилїстика експресивних засобів

української мови. Запоріжжя: ЗНУ, 2002. 351 с. 34. **Частотний** словник сучасної української мови художньої прози: у 2 т. / гол. ред. В. С. Перебийніс. Київ: Наук. думка, 1981. 35. **Этимологический** словарь русского языка: у 2 т. / под ред. Н. М. Шанского (вып. 1-8); А. Ф. Журавлева и Н. М. Шанского (вып. 9-10). Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1963-2007. 36. **Nagórko A.** Świecki język – przeobrażenia semantyczne słownictwa religijnego (na materiale niemieckim). *Biuletyn polskiego towarzystwa językoznawczego. Bulletin de la société polonaise de linguistique. Zeszyt LVI – Fascicule LVI.* Warszawa: Wydawnictwo Energeia, 2000. S. 39-48.

REFERENCES

1. **Biletskyi, V. O.** (2012). *Vybrani tvory [Selected Works]*. N. F. Klymenko (Ed.). Kyiv: Vyd. dim D. Buraho [in Ukrainian].
2. **Braillko, Yu. I.** (2005). Konfesiina leksyka u tvorchosti ukrainskykh poetiv 60-80-kh rokiv KhKh stolittia (semantyko-stylistychnyi aspekt) [Confessional lexicon in the works of Ukrainian poets of the 1960s-80s (semantic and stylistic aspects)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Nats. ped. Un-t im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
3. **Bulakhovskyi, L. A.** (1955). *Narysy z zahalnoho movoznavstva [Essays on general linguistics]*. Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].
4. **Melnychuk, O. S.** (Eds.). (1982). *Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]*. (Vol. 1-7). Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].
5. **Ysachenko, A. V.** (1958). K voprosu o strukturnoi typolohyy slovarnogo sostava slavianskykh lyteraturnykh yazykov [On the question of the structural typology of the vocabulary of Slavic literary languages]. *Slavia, roč. XXVII, seš. 3, 334-352* [in Czechoslovakia].
6. **Ivashchenko, V. L.** (2014). Osnovni napriamy doslidzhen u terminoznavstvi kintsia XX – pochatku XXI stolit [The main directions of research in terminology studies in the late 20th century and early 21st century]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Problemy ukrainskoi terminolohii – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Problems of Ukrainian terminology, 791, 22-26* [in Ukrainian].
7. **Kabysh, O. O.** (2007). Zminy v semantychunii strukturi ta funkcionuvanni markovanoi leksyky [Changes in the semantic structure and function of marked vocabulary]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
8. **Karpilovska, Ye. A.** (2010). Nova Ukraina u slovotvornii nominatsii: zminy u movnomu «kreslenni» svitu [New Ukraine in the word-building nomination: changes in the language's «drawing» of the world.]. *Vidobrazhennia istorii ta kultury narodu v slovotvorenni. Dopovidi II Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii Komisii zi slovianskoho slovotvorennia pry Mizhnarodnomu komiteti slavistiv (25-28 travnia 2010 r.) – Representation of the history and culture of the people in word formation. Reports of the Second International Scientific Conference of the Commission on Slavic Formation at the International Committee of Slavists (May 25-28, 2010)*. (pp. 91-109). Kyiv: Vyd. dim D. Buraho [in Ukrainian].
9. **Klymenko, N. F., Karpilovska, Ye. A., Kysliuk, L. P.** (2008). *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykoni [Dynamic processes in the modern Ukrainian lexicon]*. Kyiv: Vyd. dim D. Buraho [in Ukrainian].
10. **Kovalyk, I. I.** (2008). *Pytannia ukrainskoho i slovianskoho movoznavstva: vybrani pratsi. [Issues of Ukrainian and Slavic linguistics: selected works]*. Z. Terlak (Ed.). Lviv – Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
11. **Kolesnyk, N. S.** (2018). Khrystyianska onimiiia yak skladnyk folkloronimnoho prostoru: sklad, struktura, osnovni kharakterystyky [Christian onyms as a component of folkloronym space: composition, structure, main characteristics]. *Kolesnyk N. S. Onimnyi prostir ukrainskoho pisennoho folkloru: semantychnyi, strukturnyi ta funkcionalnyi aspekty – Onymic space of the Ukrainian folk songs: semantic, structural and functional aspects. Doctor's thesis* (pp. 169-310). Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t im. Yuriiia Fedkovycha [in Ukrainian].

12. **Kolesov, V. V.** (1988). *Kultura rechy – kultura povedenya [Speech culture – culture of behavior]*. Leninghrad: Lenyzzdat [in Ukrainian].
13. **Kochan, I.** (2007). Terminy ta profesiina leksyka kintsia XX – pochatku XXI stolittia [Terms and professional vocabulary in the late 20th century and early 21st century]. *Ukrainska terminolohiia i suchasnist – Ukrainian terminology and modernity*, 8, 69-73 [in Ukrainian].
14. **Mazuryk, D. V.** (2002). Innovatsiini protsesy v leksytsi suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy (90-i roky XX st.) [Innovative processes in the vocabulary of the modern Ukrainian literary language (the 1990s)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: Nats. un-t im. I. Franka [in Ukrainian].
15. **Matsko, L.** (2000). Ukrainska mova v kintsii XX st. (zmyny v leksytsi) [The Ukrainian language at the end of the twentieth century (changes in the vocabulary)]. *Dyvoslovo–Wonderword*, 4, 5-20 [in Ukrainian].
16. **Melnychuk, O. S.** (1981). Rozvytok movy yak realnoi systemy [The development of language as a real system]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 2, 22-34 [in Ukrainian].
17. **Mokiyenko, V. M.** (2007). *Obrazy russkoirechy: ystoryko-etymolohycheskye ocherky frazeolohyy [Images of the Russian language: historical and etymological essays of phraseology]*. Moskva: Flynta [in Russian].
18. **Muromtseva, O. H.** (1985). *Rozvytok leksyky ukrainskoi literaturnoi movy v druhii polovyni XIX – na pochatku XX st. [Development of the vocabulary of the Ukrainian literary language in the second half of the 19th century and early 20th century]*. Kh.: Vyd-vo pry KhDU «Vyscha shkola» [in Ukrainian].
19. **Navalna, M.** (2019). Konfesiina leksyka v movi suchasnoi ukrainskoi khudozhnoi literatury [Confessional vocabulary in the language of the contemporary Ukrainian fiction]. *Khrestomatyya teolynhvystyky: m. 2 – Anthology of theolinguistics: vol. 2*. A. K. Hadomskoho (Ed.). Ulianovsk: OOO «Master Studyia» [in Poland].
20. **Nimchuk, V.** (2015). *Khrestomatyya z istorii ukrainskoi movy X – XII st. [The textbook on the history of the Ukrainian language of the 10th – 13th centuries]*. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
21. **Piddubna, N. V.** (2018). Bibliizmy v relihiina leksyka ta frazeolohiia: sproba rozmezhuвання poniat [Bibleisms and religious vocabulary and phraseology: an attempt to distinguish between concepts]. *Linhvistychni doslidzhennia – Linguistic study*, 47, 50-56 [in Ukrainian] Retrieved from <https://doi.org/10.5281/zenodo.1203849>.
22. **Rusanivskyy, V. M.** (1983). Semantychni protsesy rozvytku ukrainskoi leksyky [Semantic processes of the development of the Ukrainian vocabulary]. *Istoriia ukrainskoi movy. Leksyka i frazeolohiia – History of the Ukrainian language. Lexics and phraseology*. V. M. Rusanivskyy (Ed.), (pp. 660-715). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
23. **Skab, M. S.** (2003). *Prahmatyka apeliaty v ukrainskii movi [Pragmatics of the appeal in the Ukrainian language]*. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
24. **Skab, M.** (2015). Tradytiine i nove u vykorystanni ukrainskoi bibliinoi frazeolohii [Traditional and new in the use of the Ukrainian biblical phraseology]. *Dialog z tradycyą. T. III: Język – komunikacja – kultura*. R. Dźwigoł i I. Steczko. Kraków: Collegium Columbinum [in Poland].
25. **Zhaivoronok, V. V.** (Eds.). (2012). *Slovnnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]*. Kyiv: Vydavnychi tsentr «Prosvita» [in Ukrainian].
26. **Bilodid, I. K.** (Eds.). (1970-1980). *Slovnnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]*. (Vol. 1-11). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
27. **Sreznivskyy, Y. Y.** (1893-1912). *Materialy dlia slovaria drevne-russkaho yazyka po pismennym pamiatnykam [Materials for the dictionary of the Old Russian language on written records]*. Sankt-Peterburh: Typ. Ymper. Akad. Nauk [in Russian].
28. **Styshov, O. A.** (2005). *Ukrainska leksyka kintsia XX stolittia [Ukrainian vocabulary of the late twentieth century]*. Kyiv: Puhach [in Ukrainian].
29. **Struhanets, L. V.** (2002). Protsesy aktualizatsii ta pasyvizatsii leksyky semantychnykh zasobiv v ukrainskii literaturnii movi kintsia XX stolittia [Processes of actualization and passivisation of lexical and semantic means in the Ukrainian literary language at the end of the twentieth century]. *Slovo. Styl. Norma – Word. Style. Norm*. N. M. Solohub (Eds.). Kyiv [in Ukrainian].
30. **Taran, A.** (2011). *Konkuruvannia nominatsii u*

suchasniï ukrainskii literaturnii movi: tendentsii stabilizatsii novoi leksyky [Competition of nominations in the modern Ukrainian literary language: tendencies of stabilization of the new vocabulary]. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu. [in Ukrainian]. 31. **Taranenko, O. O.** (2015). *Aktualizovani modeli v systemi slovotvorennia suchasnoi ukrainskoi movy (kinets XX – XXI st.) [Actualized models in the system of word formation of the modern Ukrainian language (late twentieth century and the early twenty first century)]*. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho [in Ukrainian]. 32. **Bilonozhenko, V. M.,** Vynnyk, V.O., Hnatiuk, I. S. (Ed.). (1999). *Frazeolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]*. (Vol. 1-2). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian]. 33. **Chabanenko, V. A.** (2002). *Stylistyka ekspresyvnykh zasobiv ukrainskoi movy [Stylistics of expressive means of the Ukrainian language]*. Zaporizhzhia: ZNU [in Ukrainian]. 34. **Perebyinis, V. S.** (Eds.). (1981). *Chastotnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy khudozhnoi prozy [Frequency Dictionary of the Modern Ukrainian Language of Fiction]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian]. 35. **Shanskyi, N. M.** (выр. 1-8), Zhuravlev, A. F., Shanskyi, N. M. (выр. 9-10). (1963-2007). *Etymolohycheskyi slovar russkoho yazyka [Etymological Dictionary of the Russian Language]*. (Vol. 1-2). Moskva: Yzd-vo Mosk. un-ta [in Russian]. 36. **Nagórko, A.** (2000). Świecki język – przeobrażenia semantyczne słownictwa religijnego (na materiale niemieckim). *Biuletyn polskiego towarzystwa językoznawczego. Bulletin de la societe polonaise de linguistique. Zeszyt LVI – Fascicule LVI.* Warszawa: Wydawnictwo Energeia [in Poland].

Ковтун Альбіна Анатоліївна – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри історії та культури української мови, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; вул. Кошубинського, 2, Чернівці, 58012, Україна.

Тел.: +38-095-380-73-33

E-mail: albkovtun500@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0690-3265>

Kovtun Albina Anatoliivna – Doctor of Philology, Associate Professor, Department of History and Culture of the Ukrainian Language, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University; M. Kotsiubynskyi Str., 2, Chernivtsi, 58012, Ukraine.

Надійшла до редакції 28 лютого 2019 року